

O'ZBEK TILINI XORIJIY TIL VA DAVLAT TILI SIFATIDA O'QITILISHI*Yulduz Ro'zimova Uktamovna**Toshkent shahar Mirzo Ulug'bek tumani 344-maktab**Ona tili va adabiyoti**+998909282624***ANNOTATSIYA**

Maqolada mamlakatimizda “Ta’lim to’g’risida”gi Qonun asosida ta’lim sohasida o’tkazilgan islohotlarning bosh vazifasi maktabgacha ta’lim, umumiy o’rta ta’lim, o’rta maxsus, kasb-hunar ta’limi, oliy ta’lim va oliy ta’limdan keyingi ta’lim turlarini o’z ichiga olgan uzluksiz ta’lim tizimini yaratish hamda majburiy umumiy o’rta ta’lim dasturlaridan o’rta maxsus, kasb-hunar ta’limi bosqichlariga, ulardan esa oliy ta’lim bosqichlariga bosqichma-bosqich o’tilishini ta’minlashdan iborat

Kalit so’zlar: *o'zbek tilining xorijiy til sifatida o'qitish, foydalanish mumkin bo'lgan zamonaviy metodik yondashuvlar, axborot va pedagogik texnologiyalar.*

KIRISH

Har qanday tilning ahamiyati uning jamiyatdagi, davlatdagi maqomiga bog’liq. Maqomiga ko’ra xalqaro, davlatlararo, davlat hamda lokal maqomdagi tillar mavjud. O’zbek tili ta’limiga ham ushbu tavsifga ko’ra turlicha yondashish mumkin.

Ma’lumki, “xorijiy til” tushunchasi “ikkinchi til” tushunchasi bilan uzviy bog’liq. Xorijiy til yoki chet til (foreign language) – maktabda o’rganilgan va funksional jihatdan chegaralangan til bo’lib, asosan millatlararo muloqotda qo’llanadi.

Xorijiy til unda so’zlashuvchi, uning egasi bo’lgan xalq ushbu davlatdan tashqarida yashaydigan, fuqarolarning aksariyati uchun ona tili bo’lmagan tildir. Ikkinchi til shaxs (individ)ning ona tilidan keyin o’rganadigan tilidir.

Keyinchalik hayot tarzi va sharoitga qarab bu til funksional jihatdan yoki ikkinchi til sifatida qo’llanadi, yoxud birinchi o’ringa chiqadi.

A.Agmanova ona tilini ilk o’rganilgan va eng ko’p qo’llanadigan til, ona tili bo’lmagan til esa o’rganilishi bo’yicha ikkinchi o’rinda turadigan va funksional jihatdan yordamchi til deb ta’riflaydi. V.Kostomarovning fikriga ko’ra, insonning ikkita tuqqan onasi bo’lmaganidek, uning ona tili ham ikkita bo’lmaydi. Biroq “o’rganilgan til insonning hayotida ona tilidan ham muhimroq bo’lib qolishi mumkin”.

Demak, inson tug’ilganidan boshlab eshitgan va so’zlashishni o’rgangan tilni ona tili, undan keyin o’rgangan tilni ikkinchi til deyish mumkin. Demak, ikkinchi til ham, xorijiy til ham ona tili bo’lmagan, boshqa tillardir, ya’ni shaxsning bolaligidan o’rgangan, funksional jihatdan birlamchi tillari emas.

O'zbekistonda 100dan ortiq millat vakillari istiqomat qiladilar va ta'lim 7 tilda olib boriladi.

O'zbeklar va qoraqalpoqlardan boshqa millat vakillarining aksariyati rus tilida ta'lim oladilar. Oliy ta'limda asosan uch til: o'zbek, qoraqalpoq va rus tillarida ta'lim oladigan guruhlar mavjud.

Ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablar bitiruvchilarining barchasi oliy ta'lim muassasalarida rus guruhlarida o'qiydi. Shuning uchun rus guruhlarida deganda turli millatlar vakillari tushuniladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

“O'zbek tili” fanidan Milliy o'quv dasturi ta'lim 7 ta tilda olib boriladigan umumta'lim maktablari o'quvchilari uchun davlat ta'lim standartining A1, A2, B1 darajasi talablari asosida tuzilgan. Davlat ta'lim standartlarining A1 darajasi umumiy o'rta ta'limning 2-4-sinflari, A2 darajasi – 5-9-sinflari, B1 darajasi 10-11- sinflari uchun me'yor hisoblanadi. Ushbu ta'lim bosqichlari bitiruvchilari Davlat ta'lim standartlarida ko'rsatilgan darajalar uchun qo'yilgan talablarga javob berishlari shart. Shundan kelib chiqib, har bir ta'lim bosqichi uchun ta'lim mazmuni uzviylik, uzluksizlik asosida taqsimlangan. Biroq bugungi kungacha ushbu darajalar kasb-hunar ta'limi va oliy ta'lim bosqichiga tatbiq qilinmagan.

Shu munosabat bilan O'zbekiston ta'lim muassasalarida 2012-yildan kompetent yondashuv tatbiq etila boshladi. Ushbu tushuncha o'quvchilarni shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy hayotda uchraydigan vaziyatlarda turli tipdagi malakalarni samarali ravishda qo'llashga o'rgatish sifatida talqin qilinadi. Bunda hosil bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni favqulodda yuzaga kelgan noaniq, yangi, muammoli vaziyatlarga duch kelinganda qo'llay olish kompetensiyasiga alohida urg'u beriladi. Shuni aytib o'tish kerakki, kompetensiyalar ularni qo'llagandagina namoyon bo'ladi. Aks holda ular yashirin imkoniyatlar, ehtiyojsiz layoqat sifatida talqin qilinadi. Shu bois kompetensiya muayyan vaziyatda ma'lum bir layoqatni namoyon qilish, ko'rsatishni anglatadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasida uzluksiz majburiy ta'lim tizimida o'zbek tilini davlat tili sifatida o'qitishning asosiy maqsadi “o'rganuvchilarning kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun o'zbek tilida kommunikativ kompetensiyani, ya'ni o'quvchining o'zbek tili bo'yicha egallagan bilim, ko'nikmalarini muloqot jarayonida qo'llash qobiliyatini shakllantirish ko'zda tutiladi” deyilgan. Shundan kelib chiqqan holda, umumiy o'rta ta'lim bosqichida o'zbek tilini o'qitishda quyidagi asosiy vazifalar qo'yilgan:

- o'quvchilarning kundalik va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun o'zbek tili fani bo'yicha o'zlashtirgan bilimlarini muloqot jarayonida qo'llash malakasini rivojlantiruvchi nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish;

- o'quvchilarning o'zbek tilida og'zaki va yozma savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish;
- o'quvchilar o'zlashtirgan bilimlari asosida o'zini o'zi mustaqil rivojlantirish, egallangan bilim, ko'nikma va malakasini turli vaziyatlarda qo'llay olishga qaratilgan tayanch kompetensiyalarni shakllantirish.

Ko'p yillar davomida uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim bosqichlarida o'zbek tili ta'limining uzviyligiga amal qilinmadi. Natijada oliy ta'lim bosqichiga kelib davlat tili ta'limi yana grammatik material va umumiy, ijtimoiy-siyosiy mazmundagi matnlar bilan tanishishdan iborat bo'lib qolgan edi. Aslida, oliy ta'limda til o'rganish mutaxassislik sohasi va fanlaridan kelib chiqishi va ular bilan uzviy bog'langan holda kasbga yo'naltirilgan bo'lishi maqsadga muvofiq. Aynan shu yo'nalishda til ta'limiga kompetent yondashuvni joriy etish talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

XULOSA

Demak, o'zbek tilining barcha ta'lim bosqichlarida o'qitilishi mamlakatimizda yashovchi, boshqa tillarni ona tili deb biladigan fuqarolar uchun davlat tili ta'limi bo'lib hisoblanadi. Shu bois u xorijiy tillar sirasiga kirmaydi. Davlat idoralarida o'zbek tili asosiy muloqot tili bo'lganligi tufayli esa uning qo'llanish sohasi birinchi o'ringa chiqadi. O'zbek tilining mukammal o'rganilishi uning funktsionalligi jihatidan birinchi, ya'ni insonning maksimal darajada chuqur va to'liq o'zlashtirgan, oson, tez va sodda fikrlash hamda fikrni, muloqotni odatiy va qulay shaklda ifodalash vositasi bo'lgan tilga aylanishini anglatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ta'lim to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Qonuni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020-y., 03/20/637/1313-son.
2. Агманова А.Е. Предикативность: теория и моделирование усвоения второго языка / Монография. -Павлодар: ЭКО, 2007. -259 с.
3. Костомаров В.Г. Еще раз о понятии «родной язык» // Русский язык в СССР. - Москва, 1991. № 1.
4. Canale M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // Applied Linguistics. 1980. №1.